

dr hab. Anna Skotnicka, prof. UJ
Wydział Filologiczny
Uniwersytetu Jagiellońskiego

Ocena osiągnięć naukowych oraz aktywności naukowej, dydaktycznej i organizacyjnej dr Katarzyny Jastrzębskiej

Dr Katarzyna Jastrzębska od 2009 roku pracuje na stanowisku adiunkta w Instytucie Filologii Wschodniosłowiańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jej zainteresowania badawcze koncentrują się wokół przekładoznawstwa oraz historii literatury rosyjskiej XX wieku. Studia rusycystyczne ukończyła na Uniwersytecie Śląskim w 1992 roku, uzyskując stopień magistra na seminarium prof. dra hab. Piotra Fasta. W 1998 roku obroniła pracę doktorską, napisaną także pod opieką prof. Piotra Fasta. W latach 1998-2009 była zatrudniona w Instytucie Filologii Wschodniosłowiańskiej Uniwersytetu Śląskiego.

Ocena osiągnięć naukowo-badawczych

Dr Katarzyna Jastrzębska jest **autorką 2 monografii i współautorką 1 monografii**. Opublikowała **20** artykułów, z czego **4** przed otrzymaniem stopnia doktora (**1** jako studentka), **16** po doktoracie. **Trzy** z nich napisane zostały w języku rosyjskim, co umożliwia dostęp do nich również rusycystom spoza Polski. **Trzy** artykuły opublikowała habilitantka w czasopiśmie „Przegląd Rusycystyczny”, które notowane jest na **liście ERIH**. We współautorstwie z prof. drem hab. Piotrem Fastem przygotowała jako redaktor **3** tomy prac naukowych, 1 z nich dodatkowo we współpracy z mgr Alicją Mrózek. Jest autorką **2** recenzji. Brała udział w projekcie badawczym pod kierunkiem prof. Piotra Fasta oraz kierowała projektem badawczym **PB 1 H01C 081 26**. Wygłosiła **10** referatów na konferencjach: **4** międzynarodowych, **6** krajowych.

W dorobku naukowym dr Katarzyny Jastrzębskiej można wyodrębnić dwa kierunki. Składają się nań prace z zakresu literaturoznawstwa (2 monografie i 13 artykułów, redakcja 1 tomu) i przekładoznawstwa (1 monografia, 7 artykułów, redakcja 2 tomów). Badania z tych dwóch dziedzin prowadzi habilitantka symultanicznie w czasie całej swojej kariery zawodowej.

Debiut naukowy dr Jastrzębskiej (w chwili publikacji jeszcze studentki) stanowi artykuł *Organizacja stylistyczna powieści E. Zamiatina „My” wobec stanu emocjonalnego bohatera*, opublikowany w „Rusycystycznych Studiach Literaturoznawczych”, wydawanych na Uniwersytecie Śląskim przez twórców tamtejszej rusycystyki – Gabriellę i Stanisława Porębów, badaczy i opiekunów naukowych, którzy uczyli nie tylko sztuki analizy i interpretacji literatury rosyjskiej, ale i samodzielności, umożliwiając młodym pasjonatom prezentację wyników własnych badań i wejście na scenę życia naukowego. Tę postawę kontynuował Piotr Fast, literaturoznawca i tłumacz, twórca Zakładu Teorii Literatury i Przekładu, w którym Katarzyna Jastrzębska po obronie doktoratu pracowała przez 11 lat.

Wśród publikacji przekładoznawczych za najważniejszą uznać wypada monografię *Przetłumaczyć łagier. Rosyjska i polska literatura łagrowa we wzajemnych przekładach*. Katowice 2000, ss. 185. Jest ona zwieńczeniem kilkuletniej pracy nad przekładami rosyjskich i polskich utworów o tematyce obozowej, o czym świadczą artykuły temu zagadnieniu poświęcone, które po odpowiednich zabiegach redakcyjnych i przeróbkach znalazły się w omawianej książce. Jednocześnie była to pierwsza publikacja podejmująca problem przekładu utworów łagrowych. Dlatego szczególną ciekawość budzi dobór materiału badawczego, a także rezultaty przeprowadzonych analiz i interpretacji. Jeśli chodzi o pierwszą kwestię, to selekcja utworów uzależniona była od tego, czy dane dzieło, reprezentatywne lub ważne dla polskiego i rosyjskiego czytelnika, zostało przetłumaczone. Autorka zwraca uwagę na niesymetryczność relacji w tym względzie. Zastosowane procedury badawcze pozwoliły w sposób przekonujący, kompetentny i erudycyjny udowodnić przedstawioną we *Wstępie* tezę, iż wzajemne przekłady utworów o tematyce obozowej cechuje jedynie „pozorna tożsamość skrywająca głęboką odmienność” (s. 5). Niewątpliwą zaletą pracy jest również to, iż autorka niekiedy polemizuje z postawami uczonych rosyjskich, udowadniając, że „polski punkt widzenia” na rosyjskie sprawy bezspornie ma rację bytu. Mimo że od publikacji upłynęło już prawie trzynaście lat, rozprawa Katarzyny Jastrzębskiej nadal jest czytana, stanowi wzorzec, z którego mogą czerpać inspirację inni badacze. Książka bowiem napisana jest z pasją, autorka umieszcza przedmiot swoich badań w wielu kontekstach interpretacyjnych, jednocześnie troszcząc się o to, by argumenty nie miały charakteru ogólnikowego, lecz poparte były konkretnymi szczegółowymi analizami, zaś wszystko razem by miało solidne zakotwiczenie we współczesnych propozycjach metodologicznych z zakresu kulturologii, literaturoznawstwa i translatologii. Praca dr Jastrzębskiej jest książką wyborną, podążanie za tokiem myślenia autorki sprawia wielką przyjemność.

Drugi nurt zainteresowań habilitantki stanowi twórczość rosyjskich pisarzy XX wieku, takich jak Michaił Bułhakow czy Władimir Zazubrin, w szczególności zaś współczesnych, których krytyka określała mianem „szkoły moskiewskiej”, a mianowicie Władimira Makanina i Anatolija Kima. O Makaninie autorka napisała tylko jeden artykuł. Jednakże przedstawione w nim propozycje interpretacyjne niewątpliwie dają impuls do dalszych poszukiwań. Zdecydowanie najwięcej uwagi udzieliła doktor Jastrzębska Kimowi, pisząc o nim 6 artykułów. Jeden z nich (*O narracji „Lotosu” Anatolija Kima*, „Przegląd Rusycystyczny” 2004, nr 1, s. 36–65) wszedł do przygotowanej we współautorstwie z Piotrem Fastem i przy współudziale Alicji Mrózek monografii *Wczesna twórczość Anatolija Kima. Wybrane zagadnienia poetyki i interpretacji*. Katowice 2006, ss. 167. Była to publikacja sfinansowana z grantu KBN nr PB 513. Dr Jastrzębska opublikowała tutaj, prócz wspomnianych powyżej rozważań o *Lotosie* (wersja skrócona), obszerne 2 rozdziały poświęcone kwestii nieśmiertelności oraz śmierci w twórczości Kima. Podjęcie namysłu nad tymi dwoma problemami dowodzi, iż badaczka nie obawia się tematów trudnych, a przecież bardzo istotnych dla współczesnych pisarzy rosyjskich. W najnowszej literaturze rosyjskiej bowiem śmierć jest bardzo częstym przedmiotem refleksji, towarzyszy wszelkiego rodzaju rozmyślaniom o podmiocie i jego tożsamości. Obserwacje poczynione w tych rozdziałach dotyczą wczesnej twórczości Kima i sytuują się przede wszystkim w sferze poetyki tekstu. Autorka uchwyciła w nich to, co w moim pojęciu, wyróżnia pisarstwo wielu współczesnych Rosjan oraz samego Kima w ich kontekście. Śmierć bowiem rozpatrywana jest przez prozaika w perspektywie nieśmiertelności i transcendencji, będącej – inaczej niż u większości rosyjskich artystów – niewątpliwie najważniejszym, docelowym motywem jego rozmyślań. Tematowi nieśmiertelności poświęciła autorka mniej miejsca (co nie znaczy, że nie docenia jego wagi) niż dociekaniom traktującym o śmierci. Wywód jednakże dobitnie dowodzi, iż nieśmiertelność w twórczości Kima, czasem równoznaczną z doświadczeniem sensu życia i wspólnoty, a także zachwytem nad światem, aż do ostatniego utworu *Wyspa Jonasza* należy postrzegać jako temat stały i nadrzędny. Poruszenie kwestii nieśmiertelności i śmierci w oddzielnych partiach pracy można uznać za bardzo dobry zabieg. Pozwolił on uwypuklić wagę problemu nieśmiertelności dla rosyjskiego twórcy. Z kolei sąsiedztwo obu zagadnień wskazuje na ich wzajemną zależność i przenikanie się. W rozdziale o śmierci dr Jastrzębska, pozostając w sferze poetyki tekstu, przeprowadza szereg precyzyjnych analiz, opartych, na francuskiej myśli tanatologicznej oraz egzystencjalnej (P. Ariés, V. Jankélévitch, A. Camus), na literaturoznawczych rozpoznaniach, poświęconych kwestiom niepoznawalności, milczenia, transcendencji, (na przykład zamieszczonych w tomie *Literatura wobec niewyraźnego*. Red.

W. Bolecki i E. Kuźma. Warszawa, 1998, ale i wielu innych), a także na pracach uwzględniających specyfikę kontekstu rosyjskiego (T. Špidlik, A. Lazari). Autorka odwołuje się do najnowszych oraz najważniejszych prac, umożliwiających egzegezę prozy Kima w kręgu kluczowych dla niego pojęć, takich jak przeduchowanie, przemiana, przeobrażenie, idea wiecznego życia.

Zapoznanie się z pracami innych badaczy, których zajmuje twórczość Kima, jak na przykład Piotra Fasta czy Marzeny Rycielskiej, pozwala stwierdzić, że interpretacje dr Jastrzębskiej cechuje oryginalność i samodzielność. Już zatem w pierwszych wypowiedziach o twórczości Kima dała się ona poznać jako badaczka dojrzała, przygotowana metodologicznie i bardzo dobrze znająca zasady sztuki interpretacji utworów najnowszej literatury rosyjskiej, wymagającej uwzględnienia również metodologii o profilu poststrukturalistycznym. Zalety te błyszczą również w ostatniej publikacji autorki, będącej zwieńczeniem jej dotychczasowych badań nad prozą Kima.

Ocena podstawy postępowania habilitacyjnego:

Jako podstawę postępowania habilitacyjnego dr Katarzyna Jastrzębska wskazała pracę: *Sztuka uważności. Problemy pisarstwa Anatolija Kima*. Kraków 2011, ss. 208.

Zacznę ocenę od wskazania mankamentów: czytelnika rozprawy czeka przykra niespodzianka, a mianowicie taka, iż brak w książce tradycyjnego wstępu oraz zakończenia. Tym samym nie dowiemy się, jakie przyjęto kryteria porządkowania twórczości rosyjskiego pisarza albo jakie są zasady doboru tekstów do analizy. Czytelnik musi je zrekonstruować sam. Z lektury całości wynika, iż uwagę autorki po raz kolejny przyciągnęła przede wszystkim wczesna proza Kima. Spośród utworów popieriestrojkowych autorka omawia tylko ostatni tekst prozaika – *Wyspę Jonasza* (2001), ignorując takie jak *Ojciec-Las* (1989) czy *Onlirija* (1995). Dla tych, którzy znają twórczość pisarza, jest oczywiste, iż badaczka zajęła się głównie utworami o wysokich walorach artystycznych, pomijając te, które krytycy kwalifikowali jako grafomańskie (M. Remizowa). W ten sposób udało się jej obronić to, co najlepsze w pisarstwie Kima. O ile bowiem w odniesieniu do początkowego etapu twórczości zdania krytyków o wartości utworów Kima były podzielone (autorka podkreśla to na wstępie czwartego rozdziału pracy), to utwory ostatniego okresu zdecydowanie rzadziej stają się przedmiotem zainteresowania i niewątpliwie częściej opatrywane są negatywnym komentarzem.

Należy także zwrócić uwagę na to, że do ostatniej pracy, po nieznacznym zabiegach redakcyjnych, włączyła autorka także rozdział z poprzedniej publikacji, poświęcony

zagadnieniu śmierci. Jakkolwiek ma on w gruncie rzeczy charakter autocytatu, to oczywiste jest, iż nie mogło w monografii twórczości tego pisarza zabraknąć rozważań o fundamentalnym dlań problemie śmierci. W tym sensie powtórne spotkanie z finezyjnymi analizami kwestii śmierci uznać można za wielce pożądane.

Przede wszystkim jednak należy podkreślić, iż recenzowana monografia, łącząca ujęcie dynamiczne z problemowym, porusza wiele zagadnień, dotychczas w ogóle nie podejmowanych przez ruscystów-literaturoznawców w odniesieniu do twórczości Anatolija Kima. Jego wczesne pisarstwo bowiem można traktować jako w pewnym sensie zapowiedź nadchodzących zmian w rosyjskim procesie historycznoliterackim. po 1985 roku. Recenzowana rozprawa świadczy o tym dobitnie.

Historyk literatury niewątpliwie odniesie wielką korzyść z lektury pierwszych czterech rozdziałów książki. Pełnią one rolę wstępu, są próbą uporządkowania pojęć i określeń, jakimi posługują się krytycy oraz badacze w stosunku do pisarstwa Kima. Obszerny rozdział pierwszy poświęciła autorka badaniom zasadności oraz zakresom funkcjonowania terminu „szkoła moskiewska”, do której zwykło się zaliczać pisarstwo Kima. Przeprowadzone drobiazgowo dociekania wskazują na metaforyczny charakter analizowanego pojęcia i podważają jego status. Ich niewątpliwą wartością jest również to, iż odzwierciedlają świadomość literacką po 1980 roku i pośrednio pewne zmiany, jakie w niej zachodziły (na przykład dopuszczenie do głosu w rodzimym środowisku krytyków spoza Rosji). Rozdział czwarty, traktujący o recepcji utworów Kima w kraju i za granicą, także uznać należy za wyborne źródło wiadomości nie tylko o twórcy, ale i o najnowszym procesie historycznoliterackim. W rozdziale drugim autorka dokonuje rekonstrukcji biografii prozaika na podstawie jego wypowiedzi, najczęściej wywiadów. Badaczka zwraca uwagę na wiele ważnych kwestii w biografii Kima, wydobywając z niej to, co przy wspólnocie losów pisarzy w okresie radzieckim, wyjątkowe. Interesujące są informacje dotyczące tożsamości Kima, Koreańczyka z pochodzenia, piszącego po rosyjsku, który to język – podobnie jak dla wielu innych twórców, na przykład z nierosyjskich republik – „nie jest dla niego przyswojonym językiem opresji” (s. 26). Przyjęta przez autorkę perspektywa pozwala nam poznać rozległą skalę talentu Kima: pisarza, tłumacza, scenarzysty, autora opowiadań dla dzieci, wreszcie – malarza. W rozdziale trzecim badaczka odtwarza świadomość estetyczną rosyjskiego pisarza i przekonująco dowodzi, iż jej podstawę stanowi przeświadczenie o uniwersalności kultury, ufundowanej na wartościach prawdy, dobra i piękna. Cztery wskazane rozdziały wprowadzają czytelnika stopniowo w problematykę pisarstwa Kima, w sposób jasny i dokładny wskazują jego miejsce na mapie współczesnej literatury rosyjskiej.

Zaletą rozprawy jest dodatkowo to, iż badaczka nie unika skomplikowanych, niejednoznacznych kwestii oraz tych, w których świetle pisarz prezentuje się w zupełnie nowej roli, będącej jak gdyby zaprzeczeniem dotychczasowego stylu i postępowania artystycznego. Mam na myśli rozważania poświęcone ostatniej powieści Kima, która stanowi według autorki świadectwo przejścia z pozycji uniwersalizmu na pozycje eurazjatyizmu. Wskazanie na dryfowanie prozaika w ostatnim okresie jego twórczości w kierunku ideologii uważam za potrzebne i ważne, choć niejasne jest, jak dokonywała się ta ewolucja. Być może, gdyby habilitantka uwzględniła w swojej pracy również powieści poprzedzające publikację ostatniego utworu, przemiana nie wydałaby się odbiorcy tak gwałtowna.

Bezsprzeczną zasługą dr Jastrzębskiej jest dostrzeżenie i opisanie w pisarstwie Kima tego, co niezwykle trafnie nazwała w tytule sztuką uważności. Całkowicie zgadzam się z autorką, iż właśnie kontemplację należy uznać za cechę wyróżniającą jego utworów. Jest ona centrum, ku któremu ciążą wszystkie inne tematy i problemy: śmierci, nieśmiertelności, Boga, przyrody, tożsamości współczesnego człowieka. Uważność stała się przedmiotem wykwinnych analiz przede wszystkim w rozdziale ósmym, zatytułowanym *Odejście. Samotność. Kontemplacja*. Jednakże również w pozostałych rozdziałach pracy, poświęconych zagadnieniom śmierci, artysty oraz natury człowieka pośrednio mowa jest o niej. Wieloaspektowa materia dociekań idzie w tych częściach pracy w parze z równie skomplikowaną aparaturą pojęciową, jednakże wywód pozostaje jasny.

Do najbardziej udanych, ciekawych i kluczowych partii książki zaliczam, oprócz celnych analiz na temat śmierci, właśnie te mówiące o kontemplacji oraz artyście w twórczości Kima. Autorka z wielką przenikliwością oraz precyzją zanalizowała oraz zinterpretowała sposób przedstawienia zjawiska kontemplacji oraz samych bohaterów-kontemplatyków w prozie rosyjskiego twórcy. Ponieważ stan kontemplacji wymaga ciszy i pasywności, najpierw zwróciła uwagę na niezwykle istotny motyw odejścia, który występuje w wielu utworach Kima, a następnie dokładnie przestudiowała kwestię samotności bohaterów, którzy w obcowaniu z przyrodą poddają się procesowi oczyszczenia i wewnętrznej przemiany, polegającej między innymi na uwolnieniu się od wyłącznie dyskursywnego myślenia i od działania na rzecz oglądania (*contemplari*). Bycie uważnym, zarówno w przypadku bohaterów artystów, jak i zwykłych ludzi, oznacza tu wzrost świadomości. Autorka przekonująco dowodzi, iż w prozie Kima kontemplacja została przedstawiona jako droga życia.

Za szczególnie cenne uznaję fragmenty pracy polemiczne wobec wypowiedzi badaczy rosyjskich (na przykład s. 132-133). Dr Jastrzębska bardzo zasadnie wykazuje, iż utwory

Kima wymagają nie tyle socjologicznego czy kulturologicznego ujęcia, ile zwrócenia się głównie ku sferze duchowej i metafizycznej. Dlatego motyw odejścia, na przykład, słusznie traktowany jest nie jako przejaw ucieczki bohaterów, ale poszukiwań tożsamości. Rozbieżności w postrzeganiu różnych zjawisk przez autorkę (szerzej: polskich badaczy) i jej rosyjskich kolegów, świadczące o odmienności paradygmatów interpretacyjnych, stanowią zaletę recenzowanej rozprawy. Zdecydowanie przekonują mnie argumenty dr Jastrzębskiej. W swoich rozważaniach bowiem udowodniła, iż Kim (a można to spostrzeżenie odnieść także do innych współczesnych pisarzy rosyjskich) docenia w swoich bohaterach to, co świadczy o ich odmienności, indywidualności oraz, nie odrzucając kwestii etycznych, uwalnia ich od tradycyjnego rosyjskiego postrzegania jednostki wyłącznie poprzez pryzmat relacji intersubiektywnych i pełnionych ról społecznych.

Reasumując, rozprawa Katarzyny Jastrzębskiej jest książką o wysokich wartościach naukowych. Autorka dostrzega, problematyzuje i hierarchizuje twórczość prozatorską rosyjskiego pisarza w sposób sugestywny i klarowny. Przeprowadzone analizy oraz interpretacje cechuje erudycyjność oraz metodologiczny porządek. Spostrzeżenia poczynione w stosunku do prozy Kima, a także zastosowane procedury badawcze okażą się niewątpliwie przydatne dla przyszłych ujęć syntetycznych.

Aktywność dydaktyczna i organizacyjna

Dr Jastrzębska uczestniczyła w wymianie kadry naukowo-dydaktycznej z uniwersytetami zagranicznymi w ramach programu LLP ERASMUS: w Czechach, na Litwie i Węgrzech. W ramach tego programu nawiązała współpracę z Uniwersytetem w Hradec Kralove (Czechy), co doprowadziło do podpisania umowy z Uniwersytetem Jagiellońskim. W latach 1999-2001 była sekretarzem organizowanych przez prof. dra hab. Piotra Fasta (Uniwersytet Śląski) konferencji translatologicznych, które owocowały tomami serii *Studia o przekładzie*. Zorganizowała konferencję naukową poświęconą szkole moskiewskiej w literaturze rosyjskiej oraz zredagowała (we współpracy z Piotrem Fastem) tom pokonferencyjny pod takim samym tytułem. Dwukrotnie otrzymała nagrodę Rektora Uniwersytetu Śląskiego. W 2012 roku została nagrodzona przez Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Habilitantka prowadziła wszystkie formy zajęć dydaktycznych z zakresu literaturoznawstwa oraz przekładoznawstwa, a także innych dziedzin uniwersyteckiej filologii (historia, ćwiczenia praktyczne) dla słuchaczy wszystkich trybów studiów. Wygłaszała również wykłady z zakresu przekładoznawstwa w Centrum Szkoleń Tłumaczeniowych w Sosnowcu. Na Uniwersytecie Śląskim była jednym z opiekunów Rusycystycznego Koła

Naukowego. Była promotorem (w trybie indywidualnym) 1 pracy magisterskiej (Uniwersytet Śląski) oraz prac licencjackich (Uniwersytet Jagielloński). Jest nauczycielem bardzo cenionym przez studentów.

Biorąc pod uwagę osiągnięcia naukowe oraz aktywność naukową, dydaktyczną i organizacyjną habilitantki, stwierdzam, iż w pełni spełnia ona ustawowe wymogi stawiane kandydatom na stopień doktora habilitowanego i dlatego wnioskuję o **dopuszczenie dr Katarzyny Jastrzębskiej do kolejnych etapów przewodu.**

Anne Piotrowska

Katowice, 25 stycznia 2013